

Список використаних джерел

1. Максименко С.Д., Максименко К.С, Папуча М.В. Психологія особистості. – К.: Видавництво ТОВ "КММ", 2007. – 296 с.
2. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии. – М.: Междунар. пед. акад., 1995. – 366 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2001. – 705 с.
4. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 400 с.
5. Особливості психічного розвитку і образу "Я" дітей-сиріт в інтернатних закладах освіти // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К., 2003. – Т. 5, ч. 7. – С. 252-255.

The paper filed a theoretical analysis of scientific literature on the issue samostavlennya, comparative analysis of components samostavlennya. Paid attention to psychological factors forming samostavlennya important aspects of adolescence, characteristics of samostavlennya adolescents deprived of parental care.

Keywords: samostavlennya, personality, adolescent, self-awareness, self-esteem, I-concept, deprivation.

Отримано: 11.03.2010

УДК 159.9

М.І.Вінтонів

Інтеграція сучасного методологічного інструментарію для діагностики когнітивних стилів

Опираючись на теоретичні дослідження, згідно з якими враховуються умови та вплив соціальної ситуації на когнітивно-стильові прояви, розглянуто сучасний методологічний інструментарій, який дає можливість виявити залежності виявів когнітивних стилів у різних соціальних ситуаціях, оскільки людська поведінка визначається внутрішніми когнітивними параметрами і певною мірою зовнішнім середовищем, яке здійснює вплив на людину як соціальну істоту.

Ключові слова: когнітивні стилі, параметри когнітивних стимулів, стилі інформаційного засвоєння, когнітивно-діяльнісний стиль, здібності.

Опираясь на теоретические исследования, согласно которым учитываются условия и влияние социальной ситуации на когнитивно-стилевые проявления, рассмотрен современный методологический инструментарий, позволяющий установить зависимость проявлений когнитивных стилей в различных социальных ситуациях, поскольку поведение человека определяется внутренними когнитивными параметрами и в определенной мере внешней средой, которая оказывает влияние на человека как социальное существо.

Ключевые слова: когнитивные стили, параметры когнитивных стимулов, стили информационного усвоения, когнитивно-деятельностный стиль, способности.

Когнітивні стилі мають всепрониклий вплив на поведінку людини, тому актуальною є проблема їх діагностики. Незважаючи на досить активне дослідження когнітивних стилів, актуальність проблеми є невичерпна, оскільки вплив когнітивно-стильових особливостей особистості на різноманітні сторони її поведінки є неаперечний і постійний.

Зауважимо, що існують десятки різних визначень когнітивних стилів, в яких робиться акцент на різні ознаки: стабільність, генетичну обумовленість, стійкі індивідуальні особливості, відносно постійність (трансситуативність) і т.д. Хоча зазвичай у психологічній практиці дослідження когнітивних стилів за допомогою методичного інструментарію виявляють лише параметри когнітивних стилів та їх особливості, оскільки стилі як стабільні риси значною мірою визначають поведінку особистості, а також є важливою характеристикою життєдіяльності людини. Проте проблема діагностики когнітивних стилів є значно багатограннішою, наприклад, когнітивні стилі можна розглядати як відносно постійні риси, оскільки вплив зовнішніх чинників (наприклад, вплив ситуації) відбувається безперервно і таким чином зумовлює трансситуативність когнітивних стилів.

Саме трансситуативність визначає необхідність пошуку нового діагностичного матеріалу та дослідження особливостей та закономірностей когнітивних стилів у різних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прийнято вважати, що "стабільність" є одним із головних атрибутів когнітивних стилів (Г. Клаус, Г. Костлін-Глоджер, Дж. Клейн, А. В. Соловйов, І.В. Равич-Щербо, Р. Л. Солсо, Ю. П. Черненко). Когнітивні стилі – узагальнені тенденції отримання та опрацювання інформації під час взаємодії з навколишнім середовищем, незалежні від змісту цієї

інформації, постійні в часі і, як правило, практично не змінюються [12]. Ю. П. Черненький, аналізуючи відмінність між когнітивними стилями і пізнавальною стратегією, зазначає, що на відміну від когнітивних стилів на характер пізнавальних стратегій впливають: по-перше, об'єктивна ситуація (характер розв'язуваної задачі та інші умови, наприклад, відведений на розв'язання час, вимоги до якості розв'язання і т.д.); по-друге, схильність суб'єкта до певних способів і прийомів розв'язування задач [10]. Таким чином, розглянуті теорії підкреслюють усталеність когнітивних стилів.

Згідно з Є. П. Ільїним когнітивні стилі – відносно стійкі засоби пізнавальної діяльності, пізнавальних стратегій, що проявляються у своєрідних прийомах отримання та опрацювання інформації, засобах контролю і способах її відтворення [4]. Таке розуміння когнітивних стилів дає можливість відійти від зазальноприйнятої думки про “стабільність” стилів як основну їх характеристику. Г.А. Віткін характеризує когнітивний стиль як індивідуально-типовий набір уподобань щодо операційного складу процесів опрацювання інформації та дій, порівняно незалежний від змісту і характеру діяльності, який визначає її манеру, спосіб, шлях руху до мети [21]. У більш пізніх своїх працях зауважує, що суб'єкт може використовувати різні стилі, залежно від змісту задачі. Ця теорія також не “відкидає” можливість впливу ситуації на процес опрацювання інформації. На думку О. Харвей, когнітивний стиль – це шлях індивідуального фільтрування і стимулювання процесів, що залежні від його або її навколишнього середовища [18]. Згідно з цим поглядом когнітивні стилі є прямо залежними від оточуючого середовища. За М. О. Холодною, когнітивний стиль має мотиваційно-смыслову основу, отже він може змінюватись [8]. С. Мессік когнітивні стилі розглядає як параметри, які різноманітно проявляються в поведінці та динамічно взаємодіють з вимогами ситуації і завдання [17]. Т. В. Корнілова та Г. В. Парамей, підсумовуючи дефініції когнітивних стилів 80-х років вважають, що когнітивні стилі “можна визначити як способи (форми) сприймання, мислення і дій суб'єкта, що задають індивідуально усталені і в цьому змісті особистісні характеристики розв'язання пізнавальних задач в різних ситуаціях, однак переважно в ситуаціях невизначеності” [5, 142].

Розглянуті теорії ставлять під сумнів загальноприйнятую думку про когнітивні стилі як стабільні риси, які використовуються при сприйманні інформації та стимулів, під час взаємодії з навколишнім середовищем.

Якщо задана ситуація не має однозначних інструкцій щодо способу виконання завдання, суб'єкт вибирає спосіб, який відповідає його

власним схильностям та вподобанням. Проте, якщо вимоги є прецизійними, людина може функціонувати в інший спосіб. Люди здатні переходити від одного полюса на інший під впливом зміни задачі, таким чином, можна говорити про “ефект мобільності стилів”. А відтак, когнітивні стилі характеризують тенденцію того чи іншого виду поведінки.

Когнітивний стиль значною мірою зумовлює поведінку особистості та її діяльність, а також є важливою характеристикою життєдіяльності людини. Він являє собою індивідуальну особливість, на яку можна опиратися і яку слід враховувати під час організації діяльності людини, але при цьому слід враховувати можливість впливу ситуації. На основі визначення притаманних особі когнітивних стилів можна прогнозувати її поведінку в різних видах діяльності.

Мета статті. Опіраючись на теоретичні дослідження, розглянути методологічний інструментарій, який дає можливість виявити когнітивні стилі, залежно від різних соціальних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи різні дослідження когнітивних стилів, слід зазначити, що на діяльність людини впливає не один параметр когнітивного стилю, а певний комплекс, який передбачає форми когнітивного реагування, визначаючи діяльність особистості.

Параметри когнітивних стилів, які визначають способами переробки інформації, є внутрішніми детермінантами поведінки і виявляються більше в реальній дії, а механізм когнітивного стилю проявляється через поведінку в сфері спілкування.

Численні експериментальні дані свідчать про кореляцію стильових характеристик з діяльністю людини. Наприклад, полenezалежні особистості (навіть при однаковому рівні здібностей) виявляють кращі результати, ніж полenezалежні. Д. Гудноу стверджував, що незалежні від поля індивіди залучаються в процес навчання швидше як активні учасники, ніж як глядачі, а їхнє навчання є більш успішним в ситуації негативного підкріплення [14], вони схильні виділяти суттєве, а не те, що лежить на поверхні, у них краще відбувається генералізація і перенесення знань та навиків [15]. Полenezалежні індивіди більше опираються на зовнішні референти, а не на себе. Вони більшою мірою очікують підтримки від оточення, ніж від себе, краще взаємодіють із людьми, рідше проявляють вороже ставлення (хоча відчують його так само, як і полenezалежні), – оскільки є міжособистісно орієнтованими [1]. Результати свідчать про зв'язок полenezалежності/полenezалежності із соціальною поведінкою. Полenezалежність пов'язана із продуктивністю аналітичної діяльності, а полenezалежність із компетентністю в міжособистісних відносинах. Представники рефлексивного когнітивного стилю, на відміну від представників імпульсивного

когнітивного стилю, характеризуються вищою інтелектуальною продуктивністю [8].

А. А. Студенкін доводить, що, незважаючи на відмінність когнітивних стилів, неможливо виділити якийсь із них як кращий або гірший, оскільки кожен має свої переваги та недоліки. Наприклад, “синтезики” діють більш успішно в ситуаціях, що вимагають перенос навичку, “аналітики”, які добре виділяють новизну в проблемній ситуації, швидше знаходять нові способи вирішення, відмовляючись від старого алгоритму, і ці закономірності переносяться у сферу спілкування. Тобто сильною стороною “синтетиків” є вміння узагальнювати свій досвід, виробляти алгоритм поведінки в різних ситуаціях, однак вони можуть і не помітити зміни в ситуації, внаслідок чого їх алгоритм буде малоефективним. “Аналітикам”, навпаки, нескладно знаходити відмінності та зміни, проте, їм важко виробляти загальний алгоритм поведінки, який підходив би до багатьох ситуацій [6]. Для перевірки гіпотези про рівну успішність у соціальній взаємодії людей із протилежними когнітивними стилями у експерименті було виявлено рівну успішність в прогнозуванні поведінки інших людей індивідами із протилежними когнітивними стилями. Співвідношення між когнітивними стилями і продуктивністю праці має складний характер. Хоча Ф. Мак-Кенней (1973) стверджував, що до когнітивних стилів не можливо застосовувати оціночні судження, оскільки стиль не визначає якості інтелектуального продукту. Проте, якщо виходити з точки зору їх значення для тої чи іншої сфер діяльності, можна називати “кращий” чи “гірший” когнітивний стиль. Єдине, толерантніше буде говорити про “ефективність” певних стильових параметрів щодо різних видів діяльності. Адже когнітивні стилі проявляються в різних сферах діяльності різними поведінковими характеристиками. А кожна сфера діяльності диктує свої вимоги щодо індивідуальних характеристик особистостей. Хоча ми не можемо стверджувати, що когнітивні стилі створюються лише під впливом внутрішніх особливостей особистості, оскільки вони все-таки формуються під впливом зовнішнього середовища та внутрішніх особливостей особистості). Зрештою, ще М. Вікат та В. Колга розглядали когнітивні стилі через відображення просторово-часових характеристик середовища і вважали, що вони містять як свідомі, так і несвідомі шари [20]. Справді, характер сучасних процесів комунікації і сам темп життя є мінливим і вимагає швидкої адаптації до них. Важливим є розуміння та інтерпретації особистістю власного досвіду та навколишньої дійсності, з’ясування механізмів та чинників даного явища, його впливу на поведінку та розвиток особистості.

Когнітивні стилі відіграють значну роль у житті людини, її діяльності. Вони визначають ефективність в пізнавальній, навчальній, трудовій діяльності людини, у повсякденному житті, під час спілкування та інших видах активності. На основі визначення притаманних особі когнітивних стилів можна прогнозувати її поведінку в різних видах діяльності. Проте результати людської діяльності не визначаються лише внутрішніми когнітивними параметрами, оскільки певною мірою вони визначаються зовнішнім середовищем, яке здійснює вплив на людину як на соціальну істоту. Тому особливої уваги заслуговують дослідження залежності виявів когнітивних стилів у різних соціальних ситуаціях. В даному випадку, ми вважаємо за доцільне детально розглянути психологічні методики по дослідженню когнітивних стилів, які дадуть нам можливість дослідити відмінність когнітивних стилів в залежності від різних сфер діяльності (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Методики дослідження когнітивних стилів

Назви запропонованих методик	Методика визначення стилю інформаційного засвоєння	Тест на визначення творчих здібностей (Х. Зіверт)	Методика „Визначення когнітивно-діяльнісного стилю” (Л. Ребекка).	Тест структури інтелекту (Р.Амтхауера)
Призначення тесту	Діагностика конкретного стилю (якому надається перевага) в певній ситуації	Діагностика рівня винахідливості та дивергентного мислення	Визначення різних когнітивних способів в п’яти різних видах діяльності	Діагностика інтелекту та профорієнтації
Розуміння когнітивних стилів	Когнітивні стилі розглядаються як мінливі та гнучкі	Когнітивні стилі розглядаються як такі, що надаються тренуванню, а отже можуть змінюватися	Когнітивні стилі проявляються в різних сферах діяльності певними поведінковими характеристиками. Тому, є “ефективність” певних стильових параметрів щодо різних видів діяльності	Когнітивні стилі розглядаються як керуючі механізми здібностей

Методика визначення стилю інформаційного засвоєння

Методика спрямована на виявлення ведучих способів або типів, яким надають перевагу, моделей щодо збирання різноманітної інформації (професійної, пізнавальної, повсякденної) [7]. Її перевагою є те, що при роботі з нею досліджуваний виявляє свою індивідуальність: “Я в повсякденній діяльності”, “Я в професійній діяльності” і т.д. Результати методики вказують на стиль, якому надається перевага: конкретно-послідовний стиль; абстрактно-мимовільний стиль; абстрактно-послідовний стиль; конкретно-мимовільний стиль. Наприклад, у повсякденному житті у людини може переважати конкретно-мимовільний стиль, а в професійній діяльності – конкретно-послідовний стиль, оскільки кожна соціальна ситуація диктує свої вимоги. Отже, когнітивні стилі можуть бути різними, в залежності від характеру ситуації, і ця методика дає можливість дослідити і виявити цей аспект.

Тест на визначення творчих здібностей (Х. Зіверт)

Методика діагностує винахідливість та дивергентне мислення [3]. Винахідливість розглядається як здібність швидко та неординарно реагувати в різних ситуаціях, якій можна навчитися. Отже, під винахідливістю розуміється когнітивна швидкість та неординарність відповідей. Хоча, на нашу думку, винахідливість бере свій початок із неочікуваності. Тобто, коли відповідь є неочікуваною і викликає здивування, можна говорити про винахідливість. Дивергентне мислення (нестандартне мислення) – вміння створювати оригінальні ідеї. Воно також піддається тренуванню, проте лише за умови, що є його задатки.

Методика виявляє рівень (високий, середній, нижче середнього) винахідливості та дивергентного мислення. Автор, розглядаючи низький та середній рівні винахідливості та дивергентного мислення, акцентує увагу на тому, що вони піддаються тренуванню, а тому стає зрозумілою потреба в пошуку засобів, які б сприяли його розвитку, що притаманне, хай різною мірою, кожній людині. Таким чином, тренування як зовнішня детермінанта дозволяє змінити (підвищити) стабільні конструктивно-когнітивні утворення. Згідно з цим підходом когнітивні стилі формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх умов.

Методика “Визначення когнітивно-діяльнісного стилю” (Л. Ребекка)

Методика спрямована на визначення різних когнітивних способів сприймання, мислення, спілкування і т.д. На основі аналізу своєї поведінки в п’яти різновидах діяльності надається можливість оцінити когнітивно-діяльнісний стиль, якому надається перевага.

Кожен із п’яти різновидів діяльності (шкали: 1) мої фізичні відчуття в процесі навчання та роботи; 2) моє спілкування; 3) як я поводжуся із своїми індивідуальними здібностями; 4) мій підхід до роботи; 5) як я оперую ідеями) має детальну характеристику щодо їх прояву у пізнавальній сфері, професійній сфері, повсякденному житті [7].

Тип діяльності № 1. Фізичні відчуття в процесі навчання та роботи

У пізнавальній діяльності (Пд): у разі переважання зорового сприймання дійсності, відбувається покладання на зорову пам’ять і краще засвоюється матеріал завдяки візуальним засобам (відео, книги). Якщо переважає слухове сприймання в процесі навчання, – є прагнення до комунікативної та слухової активності (дискусії, лекції). Якщо найбільш розвиненим є кінестетичне відчуття – навчання здійснюється через безпосередній контакт з предметами навчання (ігри, практичні експерименти).

В професійній сфері (Пс): у разі переважання зорового сприймання дійсності надається перевага використанню в роботі наочних засобів (графіки, рисунки) завдяки зоровій пам’яті. При сприйманні дійсності на слух, навпаки, надається перевага аудіоінформації, включно з порадами та вказівками. У разі переважання кінестетичного відчуття, відбувається прагнення бути безпосереднім учасником загального інформаційного процесу (робота за комп’ютером), будівництва, моделювання.

У повсякденному житті (ПЖ): якщо два, а тим більше усі три типи розглянутих відчуттів, добре розвинені, відбувається гнучке використання їх на широкому полі різноманітної діяльності.

Отриманий результат – показник провідної репрезентативної системи.

Тип діяльності № 2. Спілкування.

У пізнавальній діяльності (Пд): у разі переважання екстраверсії краще відбувається навчання в оточенні та при взаємодії з іншими людьми (ігри, дискусії), у разі інтроверсії – у навчанні наявне прагнення до незалежності та особистої свободи (самостійне навчання, навчання за комп’ютером) або у співпраці з хорошим знайомим.

У професійній сфері (Пс): у разі переважання екстраверсії краще відбувається праця в оточенні та при взаємодії з іншими людьми (робота в команді, збори). У разі інтраверсії – надається перевага праці, що незалежна від колективу (комп’ютери, індивідуальні проекти);

У повсякденному житті (ПЖ): якщо різниця між показниками по екстраверсії та інтроверсії невелика, відбувається баланс між ними, є здатність працювати і в контакт і незалежно від оточуючих.

Отриманий результат – показник *стилю спілкування*.

Тип діяльності № 3. Поведінка із індивідуальними здібностями.

У пізнавальній діяльності (Пд): якщо переважає інтуїтивно-думаючий стиль – є орієнтація на майбутнє, легко розпізнаються основні принципи запропонованої теми, надається перевага вільному міркуванню, уникаються жорсткі правила та інструкції. Якщо переважає логічно-мислячий стиль, навпаки надається перевага поступальному типу навчання із обов'язковим знанням того, що конкретно слід вивчити в даний момент і напротязі всього навчального процесу. Сприймання завжди реальне.

У професійній сфері (Пс): при розвиненій інтуїції надається перевага розробці творчих планів на майбутнє, засвоювати нових напрямків (моделювання, масштабні проекти) у виробничій діяльності. Якщо переважає логічний підхід до робочої проблеми, – є прагнення до високого ступеню організації праці, до розробки та контролю над усіма вузловими моментами виробничого процесу (статистика, економіка).

У повсякденному житті (ПЖ): якщо різниця між показниками незначна, – відбувається легке переключення від інтуїтивного до логічного типу засвоєння дійсності.

Отриманий результат – показник *індивідуальних можливостей* в процесі навчання та роботи.

Тип діяльності № 4. Підхід до роботи

У пізнавальній діяльності (Пд): якщо надається перевага жорстко регламентованому режиму праці, – присутня зосередженість напротязі усього навчального процесу, відбувається планування праці. Якщо навпаки надається перевага навчанню без строгих обмежень режиму, значить є зацікавленість самим процесом навчання – пізнання нового, цікавого. Розслабленість під час занять спричинює слабке хвилювання через формальні правила або ліміт часу;

У професійній сфері (Пс): якщо показник прагнення до регламентованої праці дуже високий, відбувається структурування виробничого процесу, зорієнтованість на результат, прагнення досягнути його або раніше, або у визначений термін. Ставлення до роботи – серйозне. Якщо, навпаки, надається перевага нерегламентованій праці, – уникається жорсткий підхід до робочої проблеми, присутня розслабленість, захопленість самим процесом обробки інформації; відсутнє прагнення структурувати робочу тему та відповідати ліміту часу або керуючим вказівкам.

У повсякденному житті (ПЖ): якщо різниця між показниками незначна, відбувається баланс між жорстко регламентованим і

нерегламентованим підходами, де відбувається звільнення в рамках заданої структури навчального або виробничого процесу з можливим виходом з них без особливого стресу. Отриманий результат – показник *індивідуального підходу до роботи*.

Тип діяльності № 5. Оперування ідеями.

У пізнавальній діяльності (Пд): якщо надається перевага мисленню загальними категоріями, – легко засвоюється головна ідея, загальний зміст і зв'язок, навіть якщо невідомі усі слова і поняття викладеної теми. Якщо переважає аналітичне мислення, – характерна зосередженість на деталях, їх протиставленні та логічному аналізу.

У професійній сфері (Пс): якщо надається перевага мисленню загальними категоріями, – притаманна зосередженість на ключових моментах виробничого процесу, відсутнє хвилювання щодо деталей. Якщо переважає аналітичне мислення, – відсутнє уявлення загальної картини виробництва і характерні вміння логічно аналізувати усі частини та деталі.

У повсякденному житті (ПЖ): якщо показники між аналітичним та синтетичним стилями мислення виявилися приблизно однаковими, – наявна легкість оперування загальними категоріями і логічним аґалізом часток. Отриманий результат – показник *індивідуального мислення*. Отже, методика, опираючись на когнітивно-стильові характеристики, дає можливість дослідити: показник стилю спілкування, показник найбільш працездатного відчуття, показник індивідуальних можливостей в процесі навчання та роботи, показник індивідуального підходу до роботи та показник індивідуального мислення.

Тест структури інтелекту (Р. Амтхауера)

Тест дає можливість визначити як здібності, так і когнітивні стилі, як керуючі механізми здібностей. Це тест інтелекту та профорієнтації. Інтерпретація дає змогу визначити: 1) вербальні здібності; 2) математичні здібності; 3) конструктивні здібності; 4) теоретичні здібності [2].

Комплект вербальних субтестів (субтест доповнення речення; субтест виключення слова; субтест аналогії; субтест узагальнення) виявляє загальну здібність оперувати словами як сигналами та символами. При високих результатах по цьому комплексу переважає вербальний інтелект, властива загальна орієнтація на суспільні науки та вивчення іноземних мов. Практичне мислення є вербальним.

Комплекс математичних субтестів (субтест арифметичні задачі; субтест числові ряди) визначає здібності у сфері практичної математики та програмування. Однаково високі результати по двох

субтестам свідчать про “математичну обдарованість”. Якщо ця обдарованість доповнюється високою результативністю по третьому комплексу, то, можливо, правильний вибір професії повинен бути пов’язаний із природно-технічними науками і відповідною практичною діяльністю. Комплекс конструктивних субтестів (субтест просторове уявлення; субтест просторове узагальнення) виявляє розвинені конструктивні здібності теоретичного і практичного плану. Однаково високі результати по субтестах цього комплексу є хорошою передумовою не лише для природно-технічної, але і для загальнонаукової обдарованості. Якщо навчання не буде продовжене, то переважатиме прагнення моделювати на рівні конкретного і наочного мислення, виражати практичну спрямованість інтелекту, розвивати ручну вмільність та мануальні здібності. Комплекси теоретичних (субтест виключення слова; субтест узагальнення) та практичних здібностей (субтест доповнення речення; субтест аналогія): результати цих тестів слід порівнювати попарно, щоб чіткіше робити висновок про можливу професійну підготовку та успішність у навчанні.

Отже, досліджуючи когнітивні стилі, ми пропонуємо використовувати тест структури інтелекту, адже стилі є механізмами мисленнєвої діяльності і виступають керуючою передумовою здібностей. Тобто вони як узагальнені тенденції отримання та опрацювання інформації є основою для формування особливостей оперування здібностями: математичними, вербальними, конструктивними, теоретичними.

Висновки. Хоча Ф.Мак-Кенней виділила чотири критерії, згідно з якими розмежовуються поняття індивідуальні здібності та когнітивні стилі [16], на нашу думку, складно чітко розділити ці поняття. Тому на основі аналізу існуючих поглядів на природу, особливості та властивості здібностей і когнітивних стилів пропонуємо визначені нами головні особливості когнітивних стилів у співставленні зі здібностями:

1. *Здібності пов’язані із успішністю виконання діяльності, а стиль – із способами діяльності.* Проте спосіб діяльності, безумовно, здійснює вплив на результат, отже когнітивні стилі впливають на характер здібностей.

2. *Здібності являють собою уніполярні утворення (наприклад: менше здібностей/більше здібностей), а стилі біполярні (наприклад: полезалежність/полenezалежність).* Хоча сьогодні виділяють і уніполярні когнітивні стилі (наприклад: толерантність до нереалістичного досвіду);

3. *Здібності мають цінність (чим більше виражена здібність, тим краще), а параметри стилів рівнозначні.* Але численні

експериментальні дані, одержані різними психологами, свідчать про те, що полenezалежні особистості виявляють кращі результати, ніж полезалежні;

4. *Кожна здібність розрахована на певне коло спілкування, в якій вона сприяє успішній діяльності, а стиль має ширшу сферу впливу.* Однак це не означає, що саме так “однозначно” треба трактувати їхній вплив на сфери діяльності. Адже здібності також можуть мати широкий спектр впливу на життєдіяльність людини.

М. А. Холодна дотримується погляду, що “когнітивні стилі – це здібності, але інші здібності, які передбачають зрілість репрезентаційних можливостей суб’єкта і мають відношення до метакогнітивної регуляції інтелектуальної діяльності. В свою чергу, і ступінь виявлення, і характер актуалізації цих “інших” здібностей, мабуть пов’язані із своєрідністю організації індивідуального пізнавально-досвідного суб’єкта [9, 62]. Отже, автор робить висновок, що когнітивні стилі і здібності однакові за своєю глибинною психологічною основою, але різні за виявленням. Існують два основні підходи щодо особливостей проявів когнітивних стилів: 1) когнітивні стилі як стабільні риси; 2) когнітивні стилі як відносно стійкі риси (вони можуть змінюватися залежно від представленої задачі). Виявлені положення дають змогу зробити висновок, що хоча когнітивні стилі є конструктивно-когнітивними утвореннями організуючого порядку, вплив ситуації на їхні прояви є постійним і незворотнім. Отже, однією з істотних ознак виявлення когнітивного стилю є характер ситуації. Виходячи із значення когнітивних стилів для тієї чи іншої сфер діяльності людини, можна говорити про “ефективність” певних стильових параметрів щодо різних видів діяльності.

Встановлено, когнітивні стилі значною мірою визначають поведінку особистості, а також є важливою характеристикою життєдіяльності людини. Враховуючи умови та вплив соціальної ситуації на когнітивно-стильові прояви, розглянуто методики, які дають можливість виявити залежності виявів когнітивних стилів у різних соціальних ситуаціях, оскільки людська поведінка визначаються внутрішніми когнітивними параметрами і певною мірою зовнішнім середовищем, яке здійснює вплив на людину як на соціальну істоту. Згідно з розглянутою вище теорією запропоновані методики дадуть можливість перевірити гіпотезу про транситуативність, мінливість та гнучкість когнітивних стилів, а також їх ефективність у визначених ситуаціях та можливість тренування, а також схильність до певної сфери діяльності.

Список використаних джерел

1. Егорова М. С. Проблема зависимости-независимости от поля и возможность ее исследования в генетимке поведения / М. С. Егорова // Вопросы психологии. – 1981. – № 4. – С. 161-167.
2. Елисеєв О. П. Практикум по психологии личности / О.П. Елисеєв. – СПб., 2003. – С. 342-370.
3. Зиверт Х. Тестирование личности / Зиверт Х. – М.: Интерэксперт, 1997. – 198 с.
4. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.
5. Корнилова Т. В. Подходы к изучению когнитивных стилей двадцать лет спустя / Т. В. Корнилова, Г. В. Парамей // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 140-146.
6. Студенікін А. А. Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування: дис...канд.психол.наук: 19.00.01 / Андрій Анатолійович Студенікін. – К., 1999. – 187 с.
7. Фетинский Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Н. П. Фетинский, В.В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Институт Психотерапии, 2002. – 490 с.
8. Холодная М. Когнитивные стили о природе индивидуального ума. – 2-е изд. / М. Холодная. – СПб.: Питер, 2004. – 384 с.
9. Холодная М. А. Когнитивные стили: парадигма других интеллектуальных способностей // Стиль человека: психологический анализ. / М. А. Холодная. – М., 1998. – С. 52-63.
10. Черненко Ю. П. Вплив когнітивного стилю вчителя на міжособистісні конфлікти з учнями: дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / Юрій Петрович Черненко. – К., 1999. – 201 с.
11. Bink M. L. Cognitive regulaities in creative activity. / M.L. Bink, R. L. Marsh // Review of General Psychology, 4 (1). – P. 59-78.]
12. David H. J. Handbook of Individual Differences. Learning and Instruction. / H. J. David, L. G. Barbara. – USA.: Lawrence Erlbaum Associates, 1993. – 512 p.
13. Guilford J. P. The nature of human intelligence. / J. P. Guilford. – New York: McGraw-Hill, 1967.]
14. Goodenough D. The role of individual differences in field dependence as a factor in learning and memory. / D. Goodenough // Psychol. Buil. 83, 4. – 1976. – P. 675-694.
15. Hennesseu J. E. Strategy choice and the effect of field independence on abstraction, storage and retrieval. / J. E. Hennesseu, I. D. Nahinsky. – Bulletin of the Psychonomic Society. 15. – 1980. – P. 121-124.
16. McKenna F. Measures of field dependence: cognitive style or cognitive ability / F. McKenna // J. Person. and Soc. Psychol. – 1984. – Vol. 47. N 3. – P. 593-603.)
17. Messick S. The nature of cognitive styles: problems and promise in educational practice. / S. Messick. – Educat. Psychol. – 1984. – V. 19. – P. 59-74.
18. Sternberg R. J. Perspectives on Thinking, Learning and Cognitive Styles. – Lawrence Erlbaum Associates. / R. J. Sternberg, Li-Fang Zhang. – Mahwah, NJ., 2001.
19. Witkin H. A. Cognitive Style // Psychol. Issues: Monograph 51. / H. A. Witkin, D. R. Goodenough. – N. Y., 1982. – 148 p.
20. Witkin H. A. Feld dependence and interpersonal behavior. / H. A. Witkin, D. R. Goodenough. – Psychol. Buil., 1977. – 661 p.
21. Witkin H. A. Psychological differentiation: studies of development. / H. A. Witkin. – N.Y., 1962. – 418 p.

Based on theoretical research, according to which is measured the conditions and impact of the social situation in the cognitive stylistic manifestations, reviewed the modern methodological tools, which enables the detection of expression of dependence of cognitive styles in the different social situations, because human behavior is determined by internal cognitive parameters and to some extent the external environment which creates the influence on a person as a social being.

Key words: Cognitive styles, the parameters of cognitive styles, styles of information learning, active cognitive style, and abilities.

Отримано: 14.02.2010